

Uchodźcy z Ukrainy a ryzyko przemocy, wyzysku i handlu ludźmi

Najważniejsze dane z projektu SEREDA CEE

- Stan na luty 2023: w całej Europie odnotowano **8,1 miliona** uchodźców z Ukrainy. **5,4 miliona** osób zostało przesiedlonych wewnątrz kraju.
- Do lutego 2023 naliczono **9,9 miliona** przekroczeń granicy ukraińsko-polskiej. **1,5 miliona** osób zarejestrowano w ramach programu ochrony czasowej.
- Kobiety i dzieci stanowią ok. **90%** uchodźców z Ukrainy.
- W kontekście przemocy wojennej, uchodźcy i uchodźczynie są narażone na ryzyko różnych form przemocy i wyzysku – od przemocy systemowej po interpersonalną, w tym w większym stopniu na przemoc ze względu na płeć. Od 2014 roku przemoc seksualna związana z konfliktem znacząco wzrosła w Ukrainie.
- Projekt SEREDA CEE badał ryzyka, doświadczenia i świadomość na temat przemocy ze względu na płeć i handlu ludźmi wśród osób wysiedlonych w Polsce i Ukrainie.
- Projekt był prowadzony przez Uniwersytet w Birmingham we współpracy z badaczami i badaczkami społecznymi w Polsce i Ukrainie – tam z pomocą organizacji pozarządowej Convictus. Zespół badawczy przeprowadził 32 wywiady z uchodźcami i uchodźczyniami i 14 wywiadów z kluczowymi informatorami i informatorkami zrekrutowanymi spośród krajowych i lokalnych organizacji i aktywistów/ek w Polsce.

Przemoc ze względu na płeć w strefach konfliktu i w transporcie

- Uchodźczynie oraz kobiety przesiedlane wewnątrz kraju są świadkiniami przemocy i sytuacji zagrożenia życia zarówno w miejscach zamieszkania, jak i w trakcie ucieczki do miejsc schronienia. Taka podróż wiąże się z traumą, stresem i paniką, a dla wielu osób również z doświadczeniem molestowania seksualnego, przemocy fizycznej i psychicznej.
- Świadomość zagrożenia przemocą i handlem ludźmi jest zróżnicowana. Doświadczenie traumy w podróży powoduje u niektórych osób dezorientację, wiele pozostaje jednak czujne i nieufne. Dużo kobiet podróżuje w grupach i stosuje strategie mające ochronić je przed przemocą.
- Informacje o zagrożeniach nie docierają do wszystkich uchodźczyń i przekazuje się je czasem zbyt obszernie kobietom zdezorientowanym i przytłoczonym stresem. Niektóre czerpią informacje ze stron rządowych, inne z przekazów ustnych, mediów społecznościowych lub ulotek, a do jeszcze innych informacje nie docierają wcale.
- Odnotowano kilka przypadków gwałtów i nadużyć podczas nieformalnie zorganizowanego transportu na polskich granicach.
- Część osób zaginęła na terenach niekontrolowanych przez władze Ukrainy.
- Starsze, nieznajome osoby zwracały się do nieletnich z propozycjami formalizacji wymogu opieki, co stwarzało ryzyko ze względu na przyspieszone procedury weryfikacji opiekunów.

Przemoc w miejscach schronienia

- Większość uchodźczyń i kobiet wewnątrz przesiedlanych cierpi z powodu traumy wojennej, w tym urazów fizycznych i psychicznych. Powracające wspomnienia i traumy powodują, że niektóre kobiety tracą chęć do życia, a inne szukają pomocy psychologicznej.
- Kobiety goszczone przez prywatnych gospodarzy często żyją w ciągłym strachu, stresie i presji. Niektóre są atakowane słownie i fizycznie w przepelnionych ośrodkach dla uchodźców oraz domach prywatnych. Niektóre doświadczają przemocy fizycznej i emocjonalnej ze strony gospodarzy.

- Wiele uchodźczyń dotyka wyzysk pracowniczy, a niektóre także ataki słowne i rasizm w miejscach pracy. Kobiety padają ofiarą wyzysku wabione fikcyjnymi ofertami pracy, w których chodzi o świadczenie usług seksualnych.
- Z powodu trudności finansowych, część uchodźczyń ocalałych z przemocy domowej, ponownie zamieszkuje z przemocowymi partnerami w Polsce i znów doświadcza przemocy.
- Orientalizacja oraz seksualizacja uchodźczyń w dyskursie publicznym przybiera na sile szczególnie w mediach społecznościowych. Uprzedmiotawiające komentarze narażają kobiety na nadużycia.
- Nędza, utrata pracy, brak tanich mieszkań i uzależnienie finansowe od partnerów którzy pozostali w Ukrainie zmusza niektóre kobiety do powrotu do przemocowych partnerów. Czynnikiem wymuszającym powroty jest też brak praw reprodukcyjnych, w tym dostępu do aborcji.

Odpowiedź na sytuację uchodźców i uchodźczyń i ochrona

- Szereg organizacji pozarządowych, które wcześniej nie były zaangażowane w działalność humanitarną, natychmiast zaangażowało się w świadczenie pomocy, wobec braku reakcji rządu. Wolontariusze/ki pomagali/ły w relokacji, zakwaterowaniu i zatrudnieniu, udzielając wsparcia praktycznego i emocjonalnego.
- Brakowało środków bezpieczeństwa w organizowanym pospiesznie transporcie, a pomoc była oferowana bez systemowej koordynacji. Pracownicy/czki służb granicznych byli/były nieprzygotowani/e do udzielania wsparcia z uwzględnieniem problematyki płci.
- Pracownikom/czkom sektora publicznego potrzebne jest przeszkolenie z udzielania wsparcia uchodźcom i uchodźczyniom. Wsparcie to musi mieć na uwadze traumę wojenną i być skoncentrowane na ofiarach przemocy. Istniejące usługi są niedofinansowane i nieprzystosowane do potrzeb uchodźców/czyń.
- Koordynowania długoterminowego wsparcia uchodźców/czyń oczekuje się od sektora publicznego, ponieważ organizacje pozarządowe są przeciążone udzielaniem wsparcia natychmiastowego i krótkoterminowego i nie mają możliwości reagowania na konkretne potrzeby uchodźców/czyń.
- Sektor publiczny przeciwdziałania przemocy wobec kobiet w Polsce funkcjonuje nieprawidłowo i nie jest w stanie odpowiedzieć na potrzeby uchodźczyń. Brakuje środków bezpieczeństwa i skutecznych procedur reagowania. Służby publiczne wzmacniają stereotypy dotyczące płci, podejście polegające na obwinianiu ofiar, a jednocześnie brakuje im odpowiedniego przeszkolenia. Procedury pracy z ofiarami przemocy ze względu na płeć nie są w wystarczającym stopniu wdrażane. Ustanowienie trwałych ram wsparcia jest trudne ze względu na dużą rotację pracowników/czek.
- Uchodźcy i uchodźczynie często nie mają wiedzy o dostępnym wsparciu i usługach. Brak prywatności w ośrodkach, brak tłumaczy/ek i poczucie wstydu zniechęcają do szukania wsparcia.

Wzmocnienie i wsparcie

- Wiele uchodźczyń polega na swoich mocnych stronach i cechach osobistych i stosuje różne strategie radzenia sobie z traumą. Dla wielu matek taką funkcję pełni opieka nad dziećmi.
- Niektóre uzyskują wsparcie od współobywateli/ek, podczas gdy inne izolują się.
- Inne strategie stosowane przez uchodźczynie to: udział w zajęciach językowych, wolontariat, praktyki religijne i kontakt z naturą.
- Samodzielność poprzez dostęp do bezpiecznego zakwaterowania, pracy i usług opieki społecznej to kluczowe czynniki wspierające i wzmacniające.

Osoby przesiedlone wewnątrz w Ukrainie

- Większość osób wewnątrz przesiedlonych nie otrzymuje informacji o zagrożeniach przemocą ze względu na płeć i dostępnej pomocy. Policja ma tendencję do obwiniania ofiar i zachowuje się w sposób niewrażliwy.
- Większość osób wewnątrz przesiedlonych na Ukrainie zostaje bezrobotna, żyje w nędzy i jest zależna od rodziny, przyjaciół i pomocy trzeciego sektora. Powszechne jest wykorzystywanie ich w miejscu pracy.
- Wielu przesiedleńców nie ma schronienia i jest zmuszonych mieszkać w przeludnionych mieszkaniach. Koszty wynajmu drastycznie wzrosły.
- Wewnątrz przesiedleni Ukraińcy i Ukrainki wspierają się również, np. w opiece nad dziećmi i nieformalnych grupach samopomocy. Niektórzy/niektóre są wolontariuszami/kami dystrybuującymi pomoc humanitarną i dzielą się obowiązkami w schroniskach.

Kluczowe rekomendacje

Władze krajowe, regionalne i miejskie powinny:

- Rozwijać narzędzia systemowe mające na celu ochronę uchodźców/czyń przed przemocą i wyzyskiem.
- Opracować długoterminowe rozwiązania w zakresie zakwaterowania i wprowadzać centralnie zarządzane środki bezpieczeństwa, niezbędne do zniwelowania przemocy uwarunkowanej płcią.
- Stworzyć system rejestracji, weryfikacji i monitoringu wolontariuszy, kierowców i prywatnych gospodarzy działających na rzecz uchodźców/czyń
- Szkolić pracowników służb publicznych w kwestii udzielania pomocy uchodźcom i uchodźczyniom, którzy/które przeżyli/ły przemoc ze względu na płeć. Pomoc taka powinna być wrażliwa na płeć, traumę i potrzeby uchodźców/czyń.

System sprawiedliwości powinien:

- Zapewnić, aby kodeks karny umożliwiał wszystkim ofiarom przemocy, niezależnie od narodowości, dostęp do wymiaru sprawiedliwości i skuteczne ściganie przestępców;
- Wprowadzić szkolenia przeciwdziałające przemocy ze względu na płeć i handlowi ludźmi dla pracowników/czek władz oraz wymiaru sprawiedliwości.
- Zapewnić bezpłatne porady prawne dla uchodźców i osób wewnątrz przesiedlonych.

Służba zdrowia powinna:

- Zapewnić dostęp do opieki zdrowotnej i długoterminowego wsparcia w zakresie zdrowia psychicznego dla wszystkich uchodźców/czyń na obszarach miejskich i wiejskich;
- Zapewnić dostęp do informacji o zdrowiu reprodukcyjnym i usługach z nim związanych;
- Edukować personel pracujący z uchodźcami i osobami wewnątrz przesiedlonymi w temacie zdrowia psychicznego i przemocy ze względu na płeć.

Kontakt: Dr Sandra Pertek, s.m.pertek.1@bham.ac.uk